

Opeens ging het overal over zonde en doodzonde. Ik had net een kladversie van deze column geschreven waarin ik uitlegde waarom het zondebegrip in de loop van de vorige eeuw verdween, samen met God, vovoyeren en lijfstraffen voor kinderen. Het idee van zonde gaat immers uit van de inherente slechtheid van de mens: 'onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad' zoals de Heidelbergse Catechismus zo somber stelt. Tegenwoordig geloven we eerder dat de mens inherent goed is, en op het verkeerde pad raakt door nare omstandigheden, psychische aandoeningen, verkeerde prikkels en foute vrienden. Het idee van zonde, betoogde ik, is achterhaald: een relic van een ouder, zwartgalliger wereldbeeld.

Maar toen verscheen het rapport over de onderzoeksfraude van Diederik Stapel. Columnisten, commentatoren, televisiedeskundigen en bloggers hadden het ineens over fraude als een, of zelf de, 'academische doodzonde'. Nu is zo'n uitspraak over doodzonde in het kader van een mediaschandaal natuurlijk een enorm cliché. Ik denk niet dat de commentatoren echt dachten dat Stapel eeuwig zou branden in een vuurtje van vervalste vragenlijsten. Maar omdat ik toch aan het nadenken was over zonde, trof het me als een tamelijk juiste omschrijving – wetenschappelijke fraude als zondeval.

Als je de beroemde lijst van zeven hoofdzonden met 21e-eeuwse ogen beziet, valt op hoe menselijk en invoelbaar ze zijn. Gulzigheid, heb-

zucht, traagheid, wellust, hoogmoed, nijd, en gramschap (dankzij Seven kan ik ze zo opnemen). Iedereen voelt deze emoties wel eens, soms zelfs meerdere tegelijk. Sterker nog, soms zijn deze hoofdzonden best nuttig en niet onsympathiek: wat is een feest zonder wellust en gulzigheid? Hoe zou de economie moeten functioneren zonder hebzucht en hoogmoed? Zulke al-te-menselijke gevoelens zijn toch geen bewijs voor de inherente slechtheid van de mens?

Het idee van zonde is juist dat het in iedereen zit: in potentie zijn we allemaal slecht. Deugdzaamheid is hard en zwaar werk. Zondigen is verleidelijk, gemakkelijk, en bovendien veel leuker. Discipline, moraal en zelfbeheersing zijn nodig om weerstand te bieden aan de verleidingen en zo het hogere doel te bereiken. Het eeuwige leven straks, in ruil voor een deugdzaam leven nu.

Zo bekeken hebben de wetenschappelijke en de christelijke route naar zaligheid veel gemeen. Ook wetenschappelijk onderzoek is vol verleidingen. Moet je het maar laten gebeuren als (vrij naar Huxley) 'a beautiful theory is killed by an ugly fact'? Het idee is zo mooi, maar de data werken niet mee. Dat citaat is niet representatief, maar wel heel leuk. De reviewers vragen de conclusie nog ietsje aan te scherpen, al kan je het niet echt hard maken. Eigenlijk was die hypothese niet vooraf bedacht, maar het past wel goed bij de bevindingen. Deze auteur schrijft het zo mooi op, dat kan je zelf niet beter zeggen. Wat ik net zei tijdens

college klopt wel ongeveer, maar is wel kort door de bocht; hopelijk hebben de studenten het niet door...

Wetenschappers hebben het er maar zelden over. Maar ik denk dat veel collega's (en veel studenten) dit herkennen. Onderzoek doen is een lang en taai proces, en het wordt maar zelden zo fraai als je had gehoopt. Het vergt de nodige strengheid om alles zo te doen als het hoort, en op te schrijven zoals het is gebeurd. De verleiding om dingen mooier en kloppender te maken is soms groot, zeker als externe beoordelaars van tijdschriften of geldschieters aandringen op, ik noem maar wat: een 'mooier gestroomlijnd betoog'; een 'ambitieuze theoretische inzet'; 'een sterkere integratie van theorie en onderzoeksbevindingen'.

Ondanks deze verleidingen ben ik er vrij zeker van (al is het lastig te bewijzen) dat het overgrote deel van de onderzoekers niet fraudeert. Dat is niet omdat frauderen moeilijk of gevaarlijk is (dat is het denk ik niet), maar omdat ze geloven in wetenschap als moreel systeem. Zoals Weber zei: wetenschap is meer dan een baan of carrière, het is een roeping. 'Roeping' klinkt even religieus en ouderwets als zonde en deugd, en het is even moreel geladen. Dit morele idee van de roeping houdt de meeste wetenschappers op het rechte pad. Omdat het van binnenuit komt

is het bovendien stukken effectiever dan procedures, protocollen, en van

buitenaf opgelegde controles.

Dat neemt niet weg dat zulke controles zinnig zijn. Adam en Eva hadden bij nader inzien ook best een hekje om de appelboom gewild, een bordje 'pas op voor de slang', of een streng kijkende engel die de appels bewaakte. De verleiding is er. Ook wetenschappers hebben baat bij sociale dwang tot zelfdwang.

Wetenschappers – en veel andere mensen trouwens ook – zijn zo gefascineerd door de val van Stapel omdat het een soort wetenschappelijke parabel is. Stapel heeft de hoofdzonde begaan. Hij is gevallen voor de verleidingen die we misschien niet dagelijks, maar heus wel wekelijks pogen te weerstaan. Eenmaal van het rechte pad af, is hij steeds verder afgedwaald. Maar de zonde is niet onbestraft gebleven. Hij is verstoten uit het paradijs, en mag nooit meer terugkomen; en de morele orde is hersteld.

Of toch niet...? Want terwijl we dit adembenemende spektakel volgden met een mengsel van afschuw en vermaak vervallen we zo weer in de volgende zonde: hoogmoed. ○